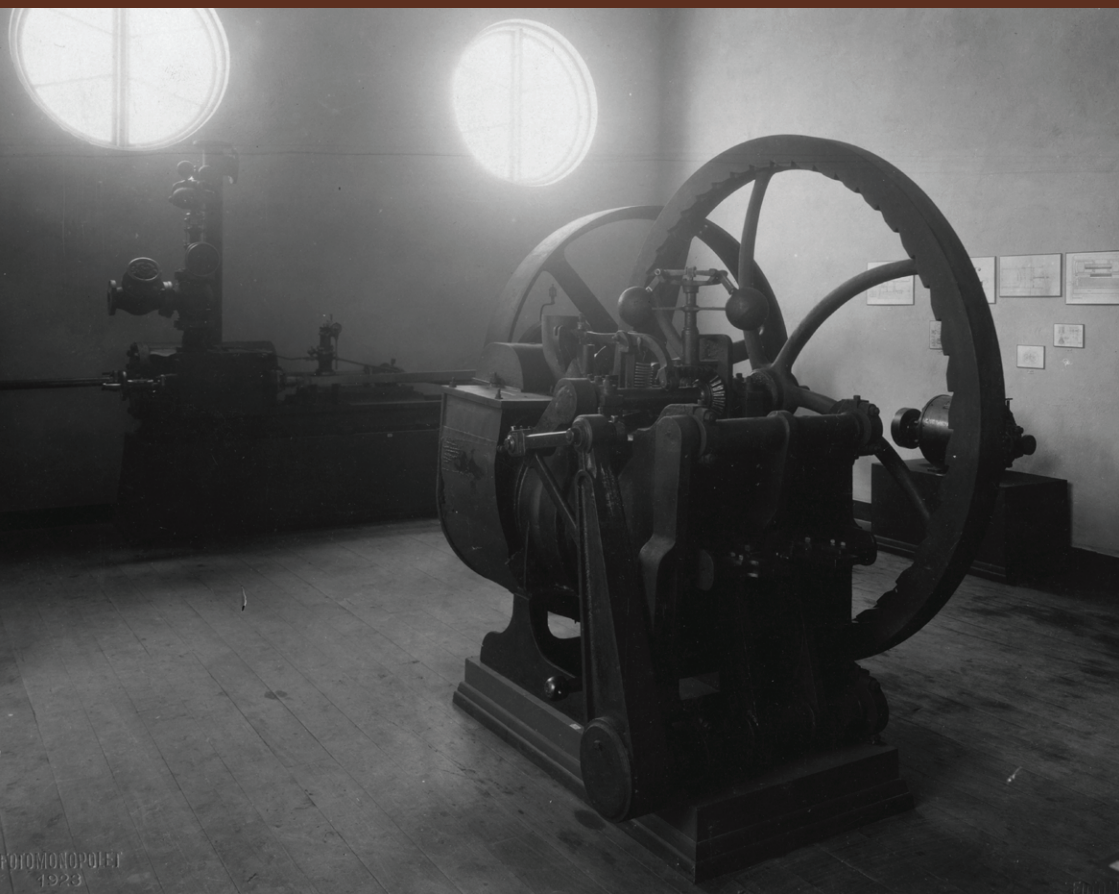

Industrihistoria i Väst

Tidskrift för föreningen Industrihistoria i Väst

FOTOMONOPOLIET
1923

NR 2 2023 ÅRGÅNG 19

Innehåll

- 3 Ledare: Otillräcklig belysning av industrisamhällets kulturarv. *Mats Sjölin.*
- 4 Notiser.
- 5 Göteborgsutställningen och industriarvet. *Anders Houltz.*
- 15 Relativitet som symbol för en ny tid. *Mats Sjölin.*
- 25 Tumstocken håller fortfarande måttet. *Kenth Lärk.*
- 30 Välbesökt årsmöte på jubilerande museum. *Christine Fredriksen.*
- 33 Sjuksystrarna. *Mats Sjölin.*
- 34 Gatunamn berättar om vår industrihistoria – del 18. *Lars O. Carlsson.*
- 38 Industriarv i bild. *Karl-Magnus Johansson.*

Tidskriften ges ut av föreningen Industrihistoria i Väst

Hemsida: www.industrihistoriaivast.net

E-post: info@industrihistoriaivast.net

Plusgiro: 126 25 70-3

Postadress: Industrihistoria i Väst, c/o Riksarkivet i Göteborg, Box 19035,
400 12 Göteborg

Ansvarig utgivare: Mats Sjölin

ISSN: 2002-2913

Redaktionskommitté: Christine Fredriksen, Kenth Lärk och Björn
Ohlsson

Redaktör: Kenth Lärk

Layout: Karl-Magnus Johansson

Tryck: Typografia

Omslagsbild: Varmluftsmaskin, utställd i Jubileumsutställningen i Göteborg 1923.

Otillräcklig belysning av industrisamhällets kulturarv

Kulturnämnden i Göteborg fick via kommunfullmäktiges budget uppdraget att uppmärksamma industriarbetets historia som en viktig del av det lokala kulturarvet. Men också för att göteborgarna ska kunna förstå den förra industrialiseringen och »därmed ta steget in i en ny, grön industrialisering». Uppdraget har ett tydligt framtidsyttande perspektiv. Ett perspektiv som återfinns i den nationella kulturarvspolitik och även i museilagen. Tanken är att för att kunna delta i samtiden och medverka i formandet av framtiden behöver man en känd men också en erkänd historia.

Kulturnämnden bedömer i sitt tjänsteutlåtande att förvaltningen i dagsläget gör tillräckligt och hänvisar bland annat till Göteborg Stadsmuseums och Sjöfartsmuseet Akvariets utställningar. Detta trots att tidigare recensioner just konstaterat att utställningarna inte är tillräckliga för att belysa denna viktiga epok i vår historia.

Reaktionerna från oppositionen och Stödgruppen Göteborgs historia (SGH) lät inte heller vänta på sig. Det är »anmärkningsvärt» att »Kulturnämnden nu vill förklara detta uppdrag som fullgjort – utan att ha gjort någonting».

Det är nu hoppet om att kulturnämndens »dagsläge» kan uppdateras så att en mer samlad bild av de stora, särpräglade och ofta internationellt influerade dragen i Göteborgs historia kommer till uttryck. Om inte får hoppet stå till en annan kommunalt styrd aktör.

**Mats Sjölin är ordförande
i Industrihistoria i Väst**

Notiser

Ny bok om Hallands historia

Förra året utgavs boken *Hallands historia – gränsland genom tiderna*. I boken medverkar 36 olika författare som utifrån sina expertområden beskriver landskapets historia från forntiden till idag. Redaktör för boken är historikern och antikvarien Pablo Wiking-Faria.

För den industrihistoriskt intresserade läsaren kan nämnas avsnitt om stickning och annan textil hemindustri, järnvägen och den industriella revolutionen, arbetarrörelsen och framväxten av 1900-talets folkhemssamhälle. Här ryms även mer vardaglig historia, exempelvis ägnas ett helt uppslag åt Gekås i Ullared, likaså 1970-talets dansband och festplatser.

Boken är rikt illustrerad med kartor, foton och konst. Dessutom ges tips på sevärdheter från respektive tidsperiod.

Föreningens årsmöte

Industrihistoria i Väst höll årsmöte den 30 mars. Denna gång hölls årsmötet på Göteborgs naturhistoriska museum och ni kan läsa mer om programmet på annan plats i detta nummer (s. 30–32).

Föreningens styrelse består nu av följande personer. Ordförande: Mats Sjölin. Ledamöter: Johannes Daun, Elisabeth Ek, Christine Fredriksen, Kenth Lärk, Karl-Magnus Johansson och Björn Ohlsson. Ersättare: Maria Nyström och Margaritha Persson.

Göteborgsutställningen och industriarvet

Anders Houltz

Fortfarande efter hundra år präglas Göteborgs musei-landskap av de satsningar som genomfördes inför stadens Jubileumsutställning 1923.¹ Med drygt 4,2 miljoner besökare var Göteborgsutställningen den största som hållits i Sverige, och internationellt sett den första betydande utställning som anordnats i Europa efter första världskriget.

Initiativtagarna, med stadsfullmäktiges ordförande Axel Carlander i spetsen, hade slagit fast att detta skulle bli ett evenemang som firade stadens 300-årsjubileum genom utställningar på mycket gedigen faktagrund. För att förverkliga sina ambitioner anlätade de en rad av dåtidens vetenskapliga experter. Men planerna svälde under arbetets gång och den från början renodlat historiska utställningen kom att även inkludera folkliga nöjen av alla de slag såväl som en imponerande provkarta på landets ledande industriföretag.

För invigningsbesökarna den 8 maj 1923 må Göteborgsutställningens innehåll ha framstått som en myllrande mångfald, men området var i själva verket uppbyggt efter en tydlig grundtanke. Den utgick ifrån separerade funktioner organiserade i tre huvuddelar eller, som det kallades, fält: det historiskt inriktade *Minnesfältet* (ungefärligen dagens Campus Näckrosdammen), *Exportfältet* som visade upp modern svensk exportindustri (motsvarande Svenska Mässan i dag) och till sist *Nöjesfältet* (Liseberg).

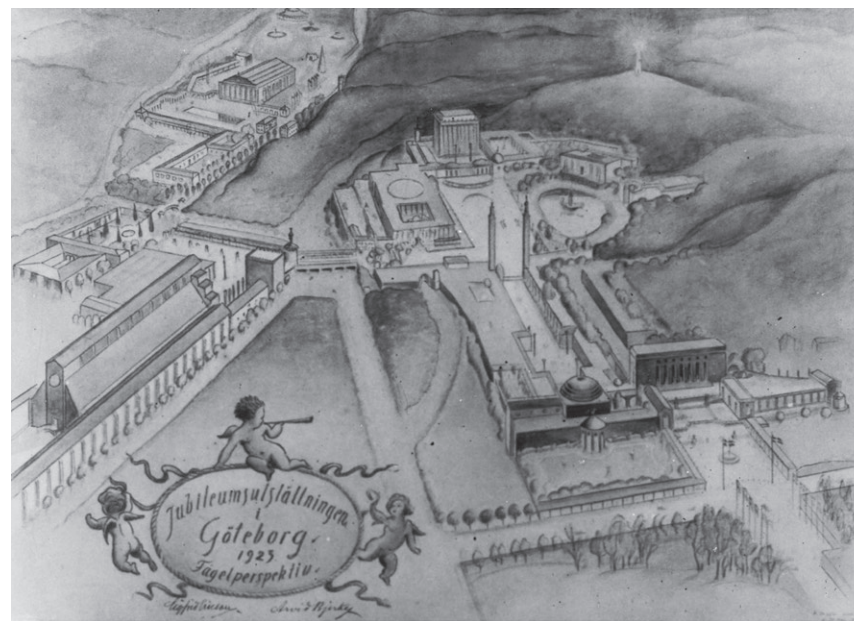
Stort museum

Av dessa var Minnesfältet utställningens innehållsliga kärna. I praktiken var denna del utformad som ett mycket stort museum, fastän uppfört bara för en sommar. Som kulturhistorikern Sigurd Wallin från Nordiska museet och formgivaren Anders Billow formulerade det samma år i tidskriften *Rig*: »[Man] finner till sin häpnad, att Jubileumsutställningens historiska avdelningar tillsammans utgöra ett av Skandinavians största museer och avgjort ett av de modernaste.«²

Utsikt från entrévalvet mot minareterna Lejonet och Kronan samt i fonden, Minnestemplet.

En av de delar som starkast bidrog till bilden av Göteborgsutställningen som nyskapande och just modern i museisammanhang var den stora avdelning för industrihistoria som ingick i Minnesfältet. Denna artikel syftar till att analysera utställningens betydelse i formeringen av ett svenskt industriarv. Hur och varför byggdes den industrihistoriska avdelningen upp? Vilket narrativ om svensk industriell historia presenterade den och vilken roll spelade detta narrativ i utställningen som helhet?

Översikt över Göteborgsutställningen: till höger Minnesfältet med Götaplatsen i förgrunden, nedan till vänster Exportfältet och ovan till vänster Nöjesfältet Liseberg.

Samla in och ställa ut

De industrihistoriska insamlingarna finansierades av utställningen, men genomfördes i nära samarbete med Nordiska museet i Stockholm och under ledning av etnologen Sigurd Erixon. Inom andra delar av samlingsarbetet fanns det erfarenhet från tidigare projekt att utgå ifrån, men så var inte fallet när det gällde den industrihistoriska insamlingen. Sigurd Erixon kommenterade detta i en artikel 1929: »Ingen verklig erfarenhet fanns samlad om tillståndet på detta område, och vad som förelåg i mu-

seerna var ytterst obetydligt.«³ Under 1918 och 1919 genomförde därför hembygdsforskaren Karl Rencke på Erixons uppdrag en »provundersökning«, dels i form av ett upprop till museer, företag och enskilda för att finna föremål och uppgifter, dels genom samlingsresor i Västsverige sommaren 1919.

Under 1920–22 utökades arbetet, denna gång under ledning av två kulturhistoriskt intresserade unga office-rare, Nils Åkerhielm och Torsten Althin, som efter en snabbutbildning på Nordiska museet genomförde en rad

En smed poserar framför smälthammaren innan den transporteras från Borgvik till Göteborg.

insamlingsresor. De föremål som på detta sätt samlades in från väst- och sydsvenska landskap bildade i kombination med inlånade museiföremål stomme i den industrihistoriska utställningen. Ett samarbetsavtal med det nystartade Svensk Filmindustri, SF, gjorde att även det nya filmmediet kunde utnyttjas i insamlingsarbetet. Resultatet blev en rad industrihistoriska dokumentationsfilmer som kunde visas upp i utställningens egen biograf, tillsammans med filmer som visade upp modern, samtida industri.

Kronologisk uppläggning

Den industrihistoriska utställningen ingick som avslutande del i en historisk sekvens som inleddes med en avdelning för förhistorisk arkeologi, följt av utställningar om Göteborgs föregångare, de båda stadsbildningarna Gamla och Nya Lödöse. Sedan följde i tur och ordning krigshistoria, kyrkohistoria, personhistoria, boktryck och grafisk konst, högre ståndskultur, allmogekultur, historiskt hantverk och, till sist, industrihistoria. Det var med andra ord en i huvudsak kronologisk uppläggning, med start i arkeologi och avslutning i industri.

Med en sammanlagd yta på 3 000 kvadratmeter var den Industrihistoriska avdelningen störst bland de kulturhistoriska avdelningarna.

Den visade upp olika utvecklingssteg inom bransch efter bransch, med särskild betoning på järn- och stålindustri. Redskap, maskiner och utrustning kombinerades med konstfärdigt utförda modeller, baserade på uppmätningar och dokumentation av autentiska miljöer på olika platser. Gruvhanteringen visades upp i en 200 meter lång, iscensatt gruva i källarvåningen under utställningsbyggnaden, efter förebild från Deutsches Museum i München. Pappers- och massaindustrin hade av utrymmes skäl inrymts i en egen byggnad, skild från den övriga avdelningen och placerad på Lisebergsområdet, dit också en spiksmedja, en väderkvarn och ett handpappersbruk flyttats och återuppförts som ett sorts industrihistoriskt friluftsmuseum i begränsat format.

Del av ett kulturarv

Samtidigt som den industrihistoriska avdelningen kunde framstå som avslutning på en historisk linje från äldsta tider till nutid och från primitiva former till avancerade, hade den också en annan roll i Göteborgsutställningen: den tjänade som kontrastbild till den moderna industri som visade upp sin förmåga på Exportfältet, alldeles intill. I jämförelse med den ålderdomliga tekniken på Avdelningen för industrihistoria

framstod den moderna tekniken på Exportfältet som än mer avancerad och imponerande.

I jämförelse med de övriga avdelningarna på Minnesfältet fick Avdelningen för industrihistoria stor uppmärksamhet i tidningarna. Anledningen till detta var att den representerade något nytt, något som publiken inte hade sett tidigare. Det nya låg inte i första hand i vad som exponerades – mer eller mindre välbekanta och vardagliga föremål – utan i det faktum att dessa föremål exponerades i en museal inramning,

som uppburna kulturföremål. En smälthammare som några decennier tidigare varit i full verksamhet vid Borgviks bruk i Värmland hade exempelvis fraktats till utställningen där den visades upp på ett podium, som en märkvärdighet. Att alls visa upp industri som något förflutet – ett kulturarv – väckte uppseende vid en tid då det industriella mer än något annat representerade framtid och modernitet.

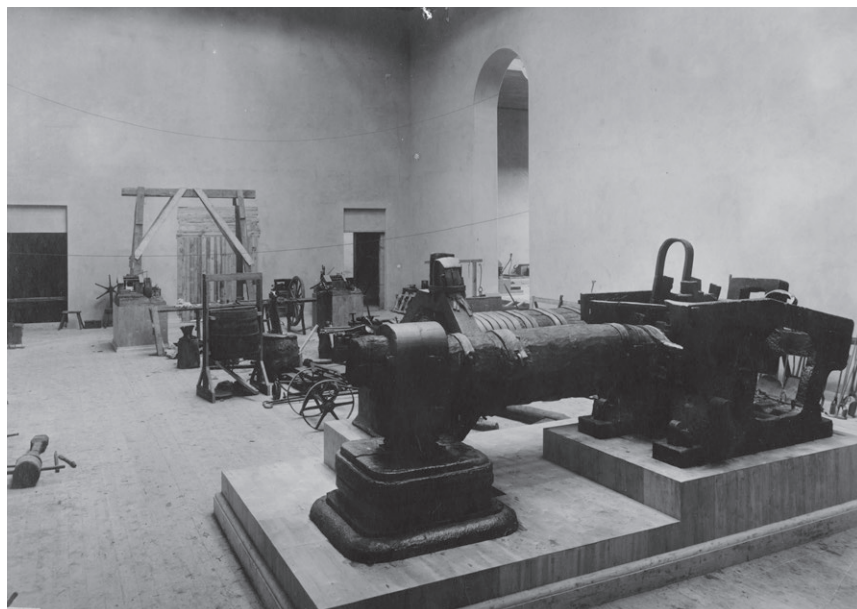
Omvandlingsperiod

Att den musealiseringsprocess som

utställningen gav uttryck för alls var möjlig berodde i sin tur på att svensk industri nu hade lämnat sin tidigaste utvecklingsfas och var inne i den omvandling som kallas den andra industriella revolutionen – med elektrifiering, massproduktion, stordrift och vetenskapsbaserade processer. Äldre bruk och industrier som inte kunde hävda sig lades ned eller byggdes om till större enheter. Teknisk utrustning som nyligen varit i fullt bruk kunde med ens betraktas som museiföremål. Ett industrins kulturarv var i färd att utpekas.

Även om Göteborgsutställningen i mångt och mycket var tillbakablickande till sin karaktär måste motiven för dess tillkomst huvudsakligen sökas i samtiden. Satsningarna på historia, och närmade bestämt industrihistoria, kan knytas till både nationella och regionala ambitioner. På ett nationellt plan fanns det många aktörer som vid tiden närmast efter första världskriget såg möjligheter för svenskt näringsliv att vinna nya framgångar när den internationella världshandeln började komma igång igen efter kriget. Dels hade svenska

Smälthammaren från Borgvik på ett podium i en av utställningshallarna.

Besökare passerar förbi utställningens bodar med konstslöjd.

teknikföretag genomgått en snabb utveckling i och med den andra industriella revolutionen, dels stod svensk industri intakt medan många ledande europeiska konkurrenter drabbats av världskrigets förödelse. Förhoppningar om en andra svensk stormaktstid, denna gång baserad på industri snarare än krigföring, började vinna gehör.

Framstående industristad

På ett regionalt plan kunde staden Göteborg se tillbaka på en unik utveckling under det senaste halvsekllet. Mellan 1873 och 1923 hade befolkningen

ökat från 61 000 till 220 000 personer. Nya stadsdelar hade bebyggts, tidigare kransområden hade inkorporerats. Samtidigt hade stadens näringsstruktur gått från renodlad handels- och sjöfartsstad till att också bli en av landets främsta industristäder. Varven och verkstadsföretagen ropade efter arbetskraft och den företagarelit som varit drivande i denna utveckling var också djupt engagerad i utställningen. Utställningens initiativtagare, grosshandlare Axel Carlander, är ett talande exempel. Han var inte endast stadsfullmäktiges ordförande utan också ledare för Gamlestadens fabri-

ker, medgrundare och styrelseordförande till stadens främsta industriföretag, Svenska Kullagerfabriken SKF, samt styrelseordförande för rederiet Svenska-Amerika Linien och för afärsbanken Skandinaviska Kredit AB. Utställningen blev ett monument över den omvandling som industrialister som Carlander drivit fram. Den presenterade också en ny historieskrivning som var passande för en stad – och en nation – på väg att tillägna sig en industriell identitet.

Samlingarna efteråt

Det grundliga förberedelsearbetet inför Göteborgsutställningen siktade dock betydligt längre än en temporär utställning. År av kunskaps- och föremålsinsamling hade genererat stora kulturhistoriska samlingar som efter utställningen tillfördes stadens museer – både befintliga museer som Göteborgs museum och nya institutioner som Sjöfartsmuseet. Därtill färdigställdes nya museibyggnader inför utställningssommaren som sedan skulle bli permanenta, så som Göteborgs naturhistoriska museum och Konstmuseet (som ingick i utställningen som avdelning för Nordisk konst).

När utställningssommaren gick mot sitt slut startade också en livlig debatt i tidningarna om vad som skulle hända med de industrihisto-

riska samlingar som skapats inför utställningen. I september fattade Göteborgs stadsfullmäktige beslut om att verka för ett »riksmuseum för hantverk och industri« i Göteborg. Detta väckte omgående reaktioner i Stockholm, där Ingenjörsvetenskapsakademin, Industriförbundet och Svenska teknologföreningen tillsammans vände sig mot förslaget om ett tekniskt museum i Göteborg. I stället, menade dessa organisationer, vore Stockholm den naturliga platsen för ett nationellt museum av detta slag. Sådana planer hade dessutom diskuterats i ett femtontal år, dock utan att komma till något konkret resultat.

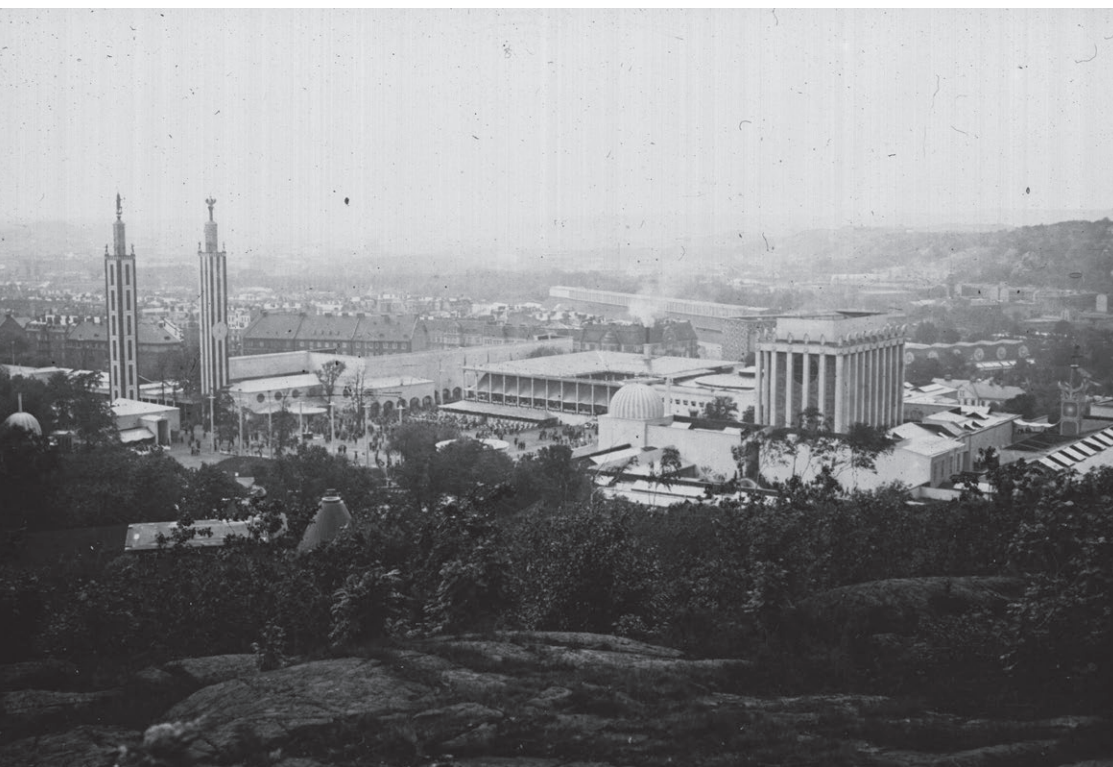
Stockholm först

Bara några dagar efter stadsfullmäktiges utspel lämnade Ingenjörsvetenskapsakademin in en ansökan till regeringen om anordnandet av ett penninglotteri till förmån för ett, som det kallades, »industrimuseum« i Stockholm.⁴

Redan i januari 1924 inrättades Tekniska museet i Stockholm, till att börja med i provisoriska lokaler på Ingenjörsvetenskapsakademiens vind. Som museets chef rekryterades en av de officerare som ansvarat för den industrihistoriska insamlingen i Göteborg – Torsten Althin.

Då det stod klart att det inte skulle bli något nationellt tekniskt museum

Utsikt över utställningsområdet från Johanneberg.

i Göteborg magasinades merparten av de industrihistoriska samlingarna. Först 1960 gjordes de på nytt tillgängliga för besökare genom Göteborgs industrimuseum, först beläget vid Götaplatsen och senare i industrilokaler i stadsdelen Gårda. Museet upphörde på 1990-talet och samlingarna inordnades i Göteborgs stadsmuseum.

Göteborgsutställningen blev en tidig milstolpe för det svenska industriarvet. Den blev också en utlösande faktor för ett svenskt tekniskt museum – men när detta öppnade portarna året efter utställningen skedde det inte i Göteborg utan i Stockholm.

Anders Houlitz är docent och forskningschef på Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm

Noter

1. Denna artikel bygger på Anders Houlitz, *Teknikens tempel: Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923* (2003).
2. Anders Billow och Sigurd Wallin, »Kulturhistorien på Jubileumsutställningen i Göteborg«, *Rig* 1923, s. 155–188.
3. Sigurd Erixon, »Utställning på kulturhistorisk grund«, *Fataburen* 1929, s. 190–208.
4. »Penninglotteri för det här planerade nya industrimuseet«, *SvD*, 1923-09-20.

Relativitet som symbol för en ny tid

Mats Sjölin

Historia är ett spratt vi spelar de döda.

– Voltaire

Manifestationen av Göteborg som 300-årig stad skedde först 1923. Jubileumsutställningen försenades på grund av första världskrigets inverkan på ekonomin. Utställningen var tänkt som ett kulturhistoriskt avstamp i det gryende industrisamhället. Utställningen ville symboliskt markera en kommande ny tid och internationellt sett vad det den första betydande utställning som anordnats i Europa efter första världskriget.

Historikern Anders Houlitz tydliggör i sin avhandling *Teknikens Tempel: Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923* att utställningen i Göteborg var en markör för en ny modernitet. Den speglade förhoppningarna om det moderna framsteget bland vissa ledande samhällsgrupper.¹

Göteborgsutställningen var mer influerad av händelser i USA än av Europas förändring. Likheten med den sju år tidigare utställningen i San Diego i USA var påfallande. Bägge utställningarna tog avstamp i historiska förhållanden. Göteborgsutställningen utgick från ett inte längre önskat bondesamhälle och

Svenska Kullagerfabriken (SKF) hade en framskjuten plats på Göteborgsutställningen 1923 eftersom Axel Carlander som var initiativtagare till utställningen även var grundare av SKF.

betonade en väntad och hoppande framtid. I presentationen av San Diego-utställningen uttrycker utställarna explicit just hur det gamla försvunnit och hur det nya kommit till. En programförklaring som lika väl kunde gälla för 1923 års utställning i Göteborg.

[...] a comparison of the old with the new and, best of all, it will show how the old came to pass away and the new came into existence.²

Att Svenska Kullagerfabriken (SKF) hade en framskjuten plats på Göteborgsutställningen 1923 var inte förvånande. Axel Carlander som var initiativtagare till utställningen var även grundare av SKF.³ Ett företag som efter amerikansk förebild rationaliserat produktionen utifrån tayloristiska principer i början av 1900-talet. Den 400 kvadratmeter stora utställningen i två plan toppades av ett två meter i diameter stort kullager. Göteborgs Morgonpost liknade hela SKF-utställningen vid ett kor och en krypta. Kanske till och med början på en ny religion.⁴

Einstein på plats

En annan tidsmarkör i Göteborgsutställningen var begreppet relativitet om än mindre uttalat. Albert Einstein fick nobelpriset i fysik 1921 för »lagen om den fotoelektriska effekten«. Priset delades ut 1922 då Einstein var i Japan

och därför höll han sin obligatoriska Nobelföreläsning först den 11 juli på Liseberg i Göteborg 1923. Föreläsningen handlade dock inte om den fotoelektriska effekten, eller problem inom den tidiga kvantfysiken, utan om relativitetsteorin. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* refererade:

Betecknande nog för talaren använde han sig inte av uttryck som exempelvis 'min teori' eller något liknande. I stället började han med att tala om den teori 'som man betecknat som relativitetsteorin'.⁶

Relativitetsteorin var då inte helt okänd i Sverige. I en artikel i *Dagens Nyheter* från 1 december 1919 refererar tidningen till Einsteins teori och The(odore) Svedbergs *Arbetets dekadens* som innehåller en uppsats om den speciella relativitetsteorin. Svedberg fick 1926 nobelpriset i kemi.

Relativitetsteorin

Einstein och relativitetsteorin var ganska okända fram till 1919 då hans teori började tolkas som en symbol för en ny tid. Einsteins speciella och allmänna relativitetsteori uppfattades som både mytisk och svår, men även som radikal och ny. Det ökade intresset var ett resultat av en solförmörkelse i maj 1919. Genom att observera solförmörkelsen från två positioner

på jorden kunde ljusstrålars böjning av gravitationsfältet från massiva kroppar i rymden observeras. Royal Society i London kunde hösten samma år offentliggöra att Einsteins teori stämde. Tid påverkades av rummet. I *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*⁷ kunde göteborgarna bekanta sig med den nya vetenskapliga teorin.⁸

Relativitetsteorin var en matematisk fysikalisk teori, men som filosofi påverkade den andra vetenskaper och även allmänheten. I en intervju *Göteborgs Handels- och sjöfartstidning* fick Einstein frågan om han fann att »musikens och matematikens världar« liknade varandra och svaret blev »naturligtvis!«⁹

Einstein var inte helt tillfreds med att teorin kom att kallas för relativitetsteorin och ville helst benämna den »invariansteori«. Det för att inte förknippa den med alltings relativitet i avsaknad av fasta värden. Teorin framhäver, enligt Einstein, symmetri, harmoni och konstans.¹⁰

Nej till rasism

Relativitetsteorin kom att ställas i kontrast till evolutionsteorin och rasbiologin. Begreppet ras tolkades som konstant och oföränderligt till skillnad från relativitet som beskrevs som föränderligt och beroende av sociala och historiska sammanhang.

Einstein tog avstånd från rasismen.

1946 beskrev Einstein i ett föredrag på Lincoln University i Pennsylvania att segregationen av afroamerikaner i USA inte var en sjukdom hos den färgade befolkningen. Det var en sjukdom hos den vita befolkningen.¹¹

Ett av alla möten under Jubileumsutställningen var 17:e Skandinaviska Naturforskarmötet. Inbjuden att föreläsa på naturforskarmötet var nobelpristagaren Albert Einstein. Nobelkommitténs ledamot Svante Arrhenius svarade för inbjudan.

Under mötet i juli 1923 bildades en ny sektion för rasbiologi och ärftlighetsforskning. I anslutning till forskarmötet höll den danske växtfysiologen och genetikern Wilhelm Johannsen en föreläsning om ärftlighet. Johannsen införde och definierade begreppen gen, genotyp, fenotyp och ren linje. Att genotypen tillsammans med miljön definierade fenotypen ledde till att Johannsen bestred samtidens socialdarwinisters teorier som Francis Galton och hans skyddsling Karl Pearson drev.

Galton var kusin med Charles Darwin och Pearson startade statistikinstitutionen vid University College London. De ville grunda en ny vetenskap om människan som de kallade eugenik¹² som bortsåg helt från miljöns inverkan. Johannsen ifrågasatte inte evolutionen i sig eller det naturliga urvalet. Diskussionen rörde istället variationen i ärftlighet som möjliggjorde evolutionen.¹³

Tankar om rashygien

Svante Arrhenius var även styrelseledamot och grundare av Svenska sällskapet för rashygien. Sällskapet bildades 1909 och var föregångaren till Statens institut för rasbiologi vars syfte var att skapa en vetenskaplig grund för den så kallade degenerationsfaran.¹⁴

Statens institut för rasbiologi kom till i maj 1922 efter ett riksdagsbeslut året innan. Institutet hämtade idéer från forskare som Charles Darwin och Carl von Linné. Syftet var att hitta orsaker till samhällsproblem som al-

koholism, brottslighet och psykiska problem. Institutet började fotografera, mäta och kategorisera människor utifrån utseende för att hitta en »fysisk svenskhet«. Tankarna om rashygien var en internationell rörelse under olika namn i början av 1900-talet, skriver Mattias Tydén.¹⁵ Rasbiologiska institutet förste chef Herman Lundborg beskrev i en tidningsartikel att målen var:

[...] att bekämpa urartningen. Ingen, som med öppna ögon betraktar vissa

I Einsteins framträdande inför den stora publiken i kongresshallen på Liseberg valde han att ge en populär framställning på tyska av "Grundläggande idéer och problem i relativitetsteorin".

förhållanden och företeelser i vår tid, kan undgå att märka, hur den utbreder sig, och alla måste känna oro för kulturfolkens framtid. Det gäller att upptaga kampen mot farliga inre fiender [...].¹⁶

Relativitet kom även att spela en konkret roll i utställningen. Utstäl-

larna hade från början tänkt sig att spegla utvecklingen genom att låta samer och samers liv vara en del av utställningen.

Rasbiologiska tankar om olika folkslag låg i tiden. På jubileumsutställningen planerade arrangörerna att sätta upp ett sameläger. Där skulle de visa sitt näringsfång, kasta lasso

och sälja hantverksprodukter. Man samlade även in ett omfattande antal sameföremål. Utställningen blev inte av. Efter en mediedebatt som bland annat engagerade Nordiska museet, Skansen och Erland Nordenskiöld ändrades planerna. Nordenskiöld var intendent och professor på Göteborgs Museums etnografiska avdelning.

Lillköping på Liseberg

Sameutställningen ersattes av Lillköping. Det danska promotorparet Jensen och Larsen befolkade en småskalig stadskuliss med kortvuxna. Kvar var dock den gigantiska målade fondkulissen som föreställde ett fjälllandskap och porten mot Lappland. I *Göteborgs-Posten* skriver signaturen

De kortvuxna framför Lillköping.

Berg- och dalbanan i form av ett fjälllandskap.

Hipp den 13 maj 1923 om Lillköping:

Till att börja med draga vi iväg till en klunga små vita hus, mycket oansenliga och provisoriska till sitt utseende och belägna i backen ovanför berg och dalbanan. [...]

Dir. Jenzén, som tydligen hade de små individernas förtroende, plockade också snart fram en hel stab av dylika, näpna människobarn, äldre och yngre, manliga och kvinnliga. Den äldste i sällskapet var 67 år gammal.

– Vad ämnar direktören göra med det här folkslaget? frågade vi.

– Å, här ska bli en hel stad till, en lilleputtstad, där allting som finns i en stor stad skall finnas, bara med den skillnaden att allting är så smått. Här skall lilleputterna regera och leva sitt dagliga liv, fira fester och bröllop. Det blir säkert en av våra största attraktioner. Men förresten har jag ändå mera främmande folkslag att visa upp.

Vi togo farväl av småherrsskapet och drogo en bit nedför backen där ett zigenarpar höllo på att ställa i ordning en bostad åt sig över sommaren.

De kortvuxna försvann redan efter första året och 1925 fick Lillköping byta namn till Gillesgården och kompletterades med en dansbana.¹⁷ Samisk kultur återkom dock på Liseberg 2012.

Kulturrelativism

Året efter göteborgsutställningen uppmärksammades relativiteten i Göteborg. Den 21:a internationella Amerikanistkongressen hölls 20–26 augusti 1924. Generalsekreterare var Erland Nordenskiöld. En av deltagarna var Nordenskiölds förebild Franz Boas. Han hade disputerat på ljusbrytningar i vatten 1881 i Tyskland. Ljuset ändrar riktning när det passerar en vattenyta. Detta beror på att ljuset bryts olika i olika ämnen. Ljus påverkas av omgivningen. En generell slutsats blev att en företeelse bara kan studeras i sitt sammanhang. Boas hade fått en professur i antropologi vid Columbiauniversitetet i New York 1899.¹⁹

Samtidigt med Amerikanistkongressen öppnade den nya etnografiska utställningen på Göteborgs museum. Utställningen exponerade föremålen från Sydamerika i sitt kulturella sammanhang. Utställningen tog därmed avstånd från tidigare utställningar som byggde på evolutionsteorins uppdelning i högre och lägre. Ett perspektiv som benämndes kulturrelativism och tillskrevs Franz Boas.

Missförstådd teori

Som Aant Elzinga påpekar i *Albert Einstein: Den speciella och allmänna relativitetsteorin* så sammanföll Einsteins genombrott med en uppfattning om att »allting är relativt» och till-

Museiföremål skulle exponeras i sitt kulturella sammanhang, inte som evolutionistiska utvecklingssteg.

skrevs honom, trots att det är helt fel.

Relativitetsteorin har i allmänhet missförstått. Teorin påstår inte att allt i livet är relativt, tydliggjorde Albert Einstein redan 1929. Relativismen betonar i stället att all kunskap är förän-

derlig och beroende av sitt historiska, sociala och kulturella sammanhang. Ingen kultur är viktigare eller mer utvecklad än någon annan.

Franz Boas kunde konstatera efter en omfattande studie av immigranter

till USA 1912 att det, med samma metoder som Lundborg använde sig av, inte fanns några fasta konstanta särdrag i olika kulturer, eller raser enligt tidens terminologi. Utan ändras den sociala strukturen i ett samhälle kommer kulturer förändras. Kulturer är instabila. Allt är instabilt förutom föreställningen om instabilitet, påpekade sociologen Carl Becker i

Detachment and the writing of history 1910.²⁰ Att presentera kulturhistoria som en strid mellan kulturer är i grunden falskt.²¹ Kulturrelativism handlar om att förstå, inte att ursäktas. Franz Boas kom via Herbert Tingsten att få stor betydelse för Sveriges uppgörelse med rasbiologin.

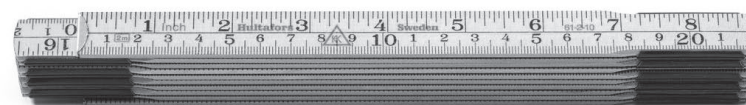
Mats Sjölin är ordförande i Industrihistoria i Väst

Noter

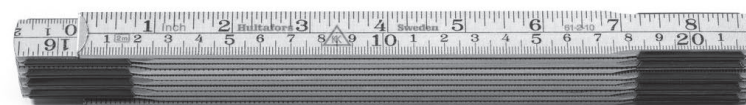
1. Houlitz A. 2003. *Teknikens tempel: Modernitet och industriarv på göteborgsutställningen 1923*.
2. Rydell R. W. 1984. *All the world's a fair: Visions of empire at American International Expositions, 1876–1916*. Chicago & London. Citerad i Houlitz.
3. Rundqvist A. m fl. 1982. *Kronologiska anteckningar om viktigare händelser i Göteborg 1619–1982*. Göteborgs hembygdsförbund.
4. *Göteborgs Morgonpost* 1923-05-26. Refererad i Houlitz.
5. Elzinga A. 1997. »Inledning«, i Einstein A. *Den speciella och den allmänna relativitetsteorin*. Göteborg.
6. *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT)* 1923-07-12.
7. *GHT* 1919-11-11.
8. *Fysikaktuellt*. Nr 1. Februari 2003. http://www.fysikersamfundet.se/wp-content/uploads/2003_1.pdf
9. *GHT* 1923-07-12. Citerad i Elzinga.
10. Elzinga 1997.
11. "[...]disease of white people. I do not intend to be quiet about it" <https://www.chicagotribune.com/lifestyles/ct-albert-einstein-diaries-racism-20180615-story.html>
12. NE. Eugenik av grekiska eugenēs 'av god ras', 'av god börd'. Idén om att förbättra människan genom biologisk förädling.
13. Roll-Hansen N. 2014. *The holist tradition in twentieth century genetics. Wilhelm Johannsen's genotype concept*.
14. Broberg G. 1995. *Statlig rasforskning*. Lund.
15. Tydén M. 2000. *Från politik till praktik: De svenska steriliseringslagarna 1935–1975*. Stockholm.
16. Herman Lundborg i *Svenska Dagbladet* 8 maj 1921.
17. Nilsson B. S. 1998. *Om småfolk. Liseberg. Från komark till nöjespark*. Göteborg
18. Samisk kultur på Liseberg. SVT 21 december 2012. Det är första året som Liseberg lockar med en sameby med kåtor, öppna eldar och samehantverk och lappländska delikatesser till försäljning. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/samisk-kultur-pa-liseberg>.
19. King C. 2019-20. Genius at Work: How Franz Boas Created the Field of Cultural Anthropology. <https://magazine.columbia.edu/article/genius-work-how-franz-boas-created-field-cultural-anthropology>
20. Becker C. L. 2010/1958. *Detachment and the Writing of History: Essays and Letters of Carl L. Becker*. Boas F. 1912. »Changes in the Bodily Form of Descendants of Immigrants«. *American Anthropologist* 14, no. 3.

Tumstocken håller fortfarande måttet

Kenth Lärk

Inga nymodigheter verkar bita på en till synes enkel uppfinning från 1883. Tumstocken från det lilla samhället Hultafors håller måttet även i tider med IT och Artificiell Intelligens. Eller vad sägs om en årlig produktion av 13 700 000 meter tumstock.

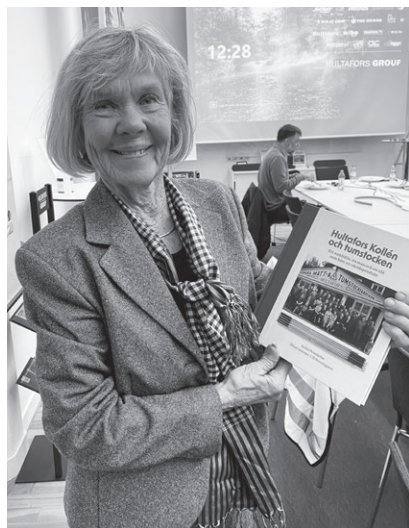

Inte ens uppfinnaren själv, ingenjören Karl-Hilmer Johansson Kollén från Orust, kunde väl ana vilka framgångar som väntade. Det var i samband med övergången till det nya metriska mätsystemet som han insåg fördelarna med att kunna se båda mätsystemen samtidigt.

Han utvecklade en jämförande linjal som visade både det gamla tummåttet och det nya måttet i centime-

ter. Linjalen var dock svår att hantera som ett enda långt stycke. Karl-Hilmers nästa uppfinning var en linjal som gick att vika ihop. Därmed var den vikbara tumstocken född. Året var 1883.

Nu, 140 år senare och närmare bestämt den 21 april 2023 gjorde medlemmar från Industrihistoria i Väst, tillsammans med släktingar till grundaren Kollén, ett studiebesök på tum-

Överst: I början hade företaget friskluftsventiler och fällsängar som biprodukter till tumstockarna.

Vänster: Anita Svanholm har skrivit boken om tumstockarna från Hultafors. Foto: Kenth Lärk.

Svanholm som skrivit boken »Hultafors Kollén och tumstocken«. Hon är dessutom uppvuxen alldeles intill fabriken.

Karl-Hilmer Johansson Kollén föddes 1830 i Myckleby på Orust. Han gick på Chalmers, gjorde studieresa till Tyskland och fick sedan arbete på ett arkitektkontor i Stockholm. Men när han skulle rita en trappa till en teaterbyggnad tog Karl-Hilmers liv en annan vändning. Uppdraget stred mot hans religiösa uppfattning och han sade upp sig.

Kollén startade 1883 Svenska Mått-

stocksfabriken i Hultafors. Sammanlagt var vi ett 30-tal personer.

Skrivit bok

Patrik Erlandsson, vd, tog emot och överlämnade sedan ordet till Anita

och Tumstockfabriken på Folkungagatan i Stockholm. I det sammanhanget spelade en engelsk dam en viktig roll. Hon erbjöd sig att investera 5 000 kronor i fabriken som startkapital. Pengar som dessutom inte behövde betalas tillbaka om affärerna gick dåligt.

Tillverkningen blev en succé och Karl-Hilmer såg dessutom till att tillhandahålla två biprodukter till tumstocken. Han fick patent på en fällsäng som gick att rulla ihop. Den såldes till skolor, försvaret och exporterades till många länder. Den andra biprodukten var en ventil som han också fick patent på.

Första flytten

Fabriken i Stockholm blev snart för liten och verksamheten flyttades till Göteborg. Först låg fabriken på Sillgatan, nuvarande Postgatan, men flyttades sedan till Loppetorp vid Heden.

Men när företaget ville bygga ut fabriken i Göteborg så stötte man på patrull och då började man söka efter en ny plats. Valet föll på Hultafors, mellan Göteborg och Borås. Joel Kollén, Karl-Hilmers son, hade köpt ett sommarhus där och byn hade just fått en tågstation, riktig väg och det fanns möjligheter att använda vattenkraft.

År 1905 tog Joel Kollén över verksamheten och två år senare, 1907,

Dessa träbitar av glasbjörk ska så småningom förvandlas till tumstockar. Foto: Kenth Lärk.

flyttade fabriken från Göteborg till Hultafors.

Man försökte länge begränsa antalet anställda till 50 eftersom ägarna trodde att det var det magiska talet för att de anställda skulle lära känna varandra och prata med varandra på ett mer personligt plan. Förhoppningen var att detta skulle göra de anställda mer nöjda.

Rundvandring

I dag är det ett 70-tal anställda i Hultafors och vid studiebesöket fick vi göra en intressant rundvandring i fabriken. Träslaget till tumstockarna är glasbjörk från Dalarna som levereras till Hultafors i form av träblock. Innan tillverkningen kan börja torkas

björkträet till exakt rätt fuktighet.

Blocken sågas sedan till mindre delar och hyvlas innan ändarna målas röda. Före monteringen trycks mätmarkeringarna på tumstockarna och alla delar lackeras. Lackeringen är viktig för att tumstockarna ska hålla extra länge och tåla både slitage och fukt. På så sätt tätas träet och risken minskar att fukt tränger in som får träet att svälla.

De lätttrörliga skarvarna är en viktig del av den ursprungliga uppfinningen och de har stor påverkan på användarnas upplevelse av tumstocken. Gångjärnen tillverkas av kallvalsat stål i fabriken. För att de ska glida på rätt sätt smörjs gångjärnen på tre olika ställen.

Under tillverkningsprocessen fotograferas varje del av tumstocken två gånger med höghastighetskameror och kontrolleras mycket noggrant av erfarna medarbetare. Varje dag passerar 400 000 delar genom fabriken och förvandlas till 40 000 färdiga tumstockar. De flesta maskiner som används i processen konstrueras och byggs i Hultafors.

Den klassiska tumstocken finns i dag i ett tiotal olika modeller och tillverkas även i andra material.

Många varumärken

Hultafors är en del av Hultafors Group som har ett 15-tal olika varumär-

ken. Till exempel arbetskläder under varumärkena Snickers Workwear och Fristads. Bland andra produkter som tillverkas under olika varumärken finns handverktyg, stegar, byggnadsställningar, hörselskydd, ansiktsskydd, verktygsväskor, skyddsskor och arbetsbelysningar.

Hultafors Group-koncernen finns representerad i ett 40-tal länder och har 50 000 försäljningsställen runt om i världen. Koncernen har cirka 1 800 anställda och omsättningen är 6,1 miljarder kronor. Hultafors Group ägs i sin tur av investmentbolaget Latour.

Hultafors med 350 anställda, där tumstockarna ingår, hade under 2022 en omsättning på 641 miljoner kronor.

De flesta som arbetar på fabriken i Hultafors kommer från bygden och personalomsättningen är låg.

– Här finns en stolthet att vara en del av resan som startade med uppfinnaren Karl-Hilmer Johansson Kolén, säger vd Patrik Erlandsson.

Ni kanske undrar hur långt 13 700 000 meter tumstock räcker. Det motsvarar avståndet mellan fabriken i Hultafors och koncernens fabrik i Australien.

Kenth Lärk är journalist och redaktör för Industrihistoria i Väst

Välbesökt årsmöte på jubilerande museum

Den 30 mars hölls ett välbesökt årsmöte med ett eftermiddags- och kvällsprogram på Göteborgs naturhistoriska museum. Val av plats för årsmötet anslöt till temat Jubileumsutställningen 100 år – och museet startades just 1923 som en del av Jubileumsutställningen i Göteborg.

Under de senaste fyra åren har stora renoveringsarbeten pågått i museet och den avslutande delen invigdes i december 2022. Utställningarna i hela västra delen av museet på plan 3 har förnyats, med fiskkorridoren, gamla geologiutställningen och valsalen. Det var roligt att deltagarna efter årsmöteshandlingarna fick se dessa nya fina basutställningar där alla de gamla glasmontrarna har bevarats. Magnus Gelang, biolog och intendent på museet gav en intressant introduktion till utställningarna. Övergripande och viktiga teman i de nya utställningarna är evolution och den vetenskapsteoretiska framväxten av evolutionsteorin, samt människans storskaliga påverkan på naturen. Många tidigare mindre kända kvinnliga forskare har lyfts fram i utställningarna och även nobelpristagare Svante Pääbo och hans viktiga forskning finns med.

Naturhistoriska museet var en av de institutioner som tillsammans med bland andra Konstmuseet och Botaniska trädgården öppnades till Jubileumsutställningen 1923. Institutionerna var förutom de stora industri- och hantverksutställningarna viktiga inslag i Jubileumsutställningen.

Byggandet av pampiga Naturhistoriska museet uppe i Ekebacken i Slottsskogen startade redan flera år före jubileet. I oktober 1921 påbörjades flyttning av de befintliga samlingarna från Ostindiska huset nere i centrala stan och upp till museet. Den 8 juli 1923 kunde så museet invigas. Om detta berättade Ida Öhnell från museet, som också är redaktör för den jubileumsbok som museet ger ut. Ida visade en fantastisk bildsvit med gamla fotografier från 1920–1923 när museet byggdes och hur samlingarna transporterades med häst och vagn och äldre lastbilar genom hela staden.

Som en avslutning på kvällsprogrammet fick vi en intressant och inspirerande föreläsning om Jubileumsutställningen av Anders Houltz, forskningschef

Naturhistoriska museets samlingar flyttades genom staden till det nya museet.
Foto: Göteborgs naturhistoriska museum.

Medlemmen Yahya Can bjöd alla besökare på jubileumsbakelser. Foto: Elisabeth Ek.

vid Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm. I sin doktorsavhandling *Teknikens Tempel – Modernitet och industriarv* på Göteborgsutställningen 1923 har Anders studerat visionerna inför och genomförandet av denna Sveriges största utställning – Jubileumsutställningen där stadens och nationens industriella framtanda och den moderna teknikkens möjligheter visades upp.

Ett extra festligt inslag på årsmötet var de delikata jubileumsbakelser som vår medlem och ledamot i valberedningen Yahya Can bjöd på!

■ Christine Fredriksen är etnolog och styrelseledamot i Industrihistoria i Väst

Sjuksystrarna

Ny bok: *Systrar – De första utbildade sjuksystrarna i Sverige* av Gudrun Nyberg (Carlsson bokförlag 2022)

Industrisamhällets kulturarv är så mycket mer än fabriker och maskiner.

Gudrun Nyberg har i boken *Systrar – De första utbildade sjuksystrarna i Sverige* lyft fram en i mångt mycket dold historia. En av dessa systrar var översköterskan och operationssköterskan Emma Klingberg som efter sin utbildning arbetade på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Hon var enligt Barthold Carlson i *Läkartidningen* 1944 »en bildad dam« med »utpräglade chefsegenskaper, obegränsad arbetsförmåga och glimrande humor«.

Arbetet på polikliniken var hetsigt och närmast kaotiskt. På en timme skulle 122 patienter bedömas och åtgärdas. Mottagningen låg en trappa upp i huset där Pedagogen i dag huserar. På mottagningen fanns bland annat en bänk för svimfärdiga och avsvimmade patienter.

De naturvetenskapliga upptäckterna satte även sina spår på sjukhuset. I slutet av 1800-talet ville sjukhuset köpa in ett mikroskop för att kunna göra mikroskopiska undersökningar och kunna räkna »blodkulor«, alltså röda blodkroppar. Men på inköpslistan fanns även mer hygieniska spottkoppar av porslin och elektriska glödlampor. Även om bakterier upptäcktes redan på 1600-talet var det först 1828 de fick sitt namn.

Boken är huvudsakligen personhistorisk och platsar väl in i berättelsen om industrisamhället.

■ Mats Sjölin är ordförande i Industrihistoria i Väst

Gatunamn berättar om vår industrihistoria – del 18

Lars O. Carlsson

I vår serie kring gatunamn och dess koppling till industrihistoria har vi skrivit om de mest skiftande branscher och samtidigt gäststat flera av staden Göteborgs många stadsdelar. Ofta har vi beskrivit namn som ingår i en typ av gruppnamnsområde, exempelvis olika flyggator i Torslanda.

Denna gång tänkte jag att vi skulle bege oss i österled till Angered som har många gatunamn med koppling till jordbruksredskap. Här följer några exempel:

Hjulplogsgatan (1977) – Hjulplog är en gammal typ av plog som användes i jordbruket. Det var den dominerande plogtypen från tidig medeltid och fram till mitten av 1800-talet.

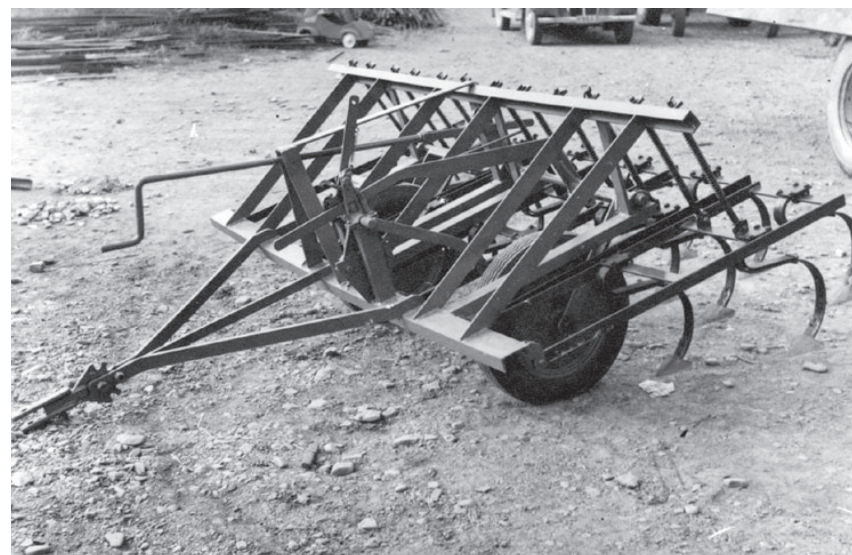
Fjäderharvsgatan (1977) – Fjäderharv används för att skapa en såbädd.

Består vanligen av en sladdplanka som kan vara hydrauliskt justerbar och fjädrande pinnar fördelade på ett antal axlar.

Lilla Fjäderharvsgatan är en tvärgata till Fjäderharvsgatan.

Länkharvsgatan (1977) – Länkharv är en äldre harvtyp som är sammansatt av två eller flera sektioner.

Högaffelgatan (1977) – Högaffel eller tjuga är ett gaffelformigt handredskap för att flytta hö eller halm.

Överst: Kultivator från kultivatorfabriken i Mörbylånga. Foto: Västergötlands museum.
Vänster: Triör från Södermanland. Foto: Mari Modig, Nordiska museet.

Grepgatan (1977) – Grep är ett gaffelformigt redskap som används vid bland annat lassning av hö, spridning av gödsel och potatisupptagning. Det finns flera olika sorters grepar anpassade för sina specifika användningsområden.

Spadegatan (1977) – Spade är ett redskap som nyttjats av människor sedan lång tid. Spaden används vid grävning, plantering, anläggning med mera.

Traktorgatan (1977) – Traktor är en typ av fordon som främst används för att dra släpfordon och för att bog-

sera, bära och ge kraft åt olika typer av jordbruksredskap.

Kultivatorgatan – Kultivator är en typ av harv med glesa pinnar som bearbetar jorden djupt.

Triörgatan (1978) och *Triörtorget* (1977) – Triör är en maskin för rensning och sortering av spannmål.

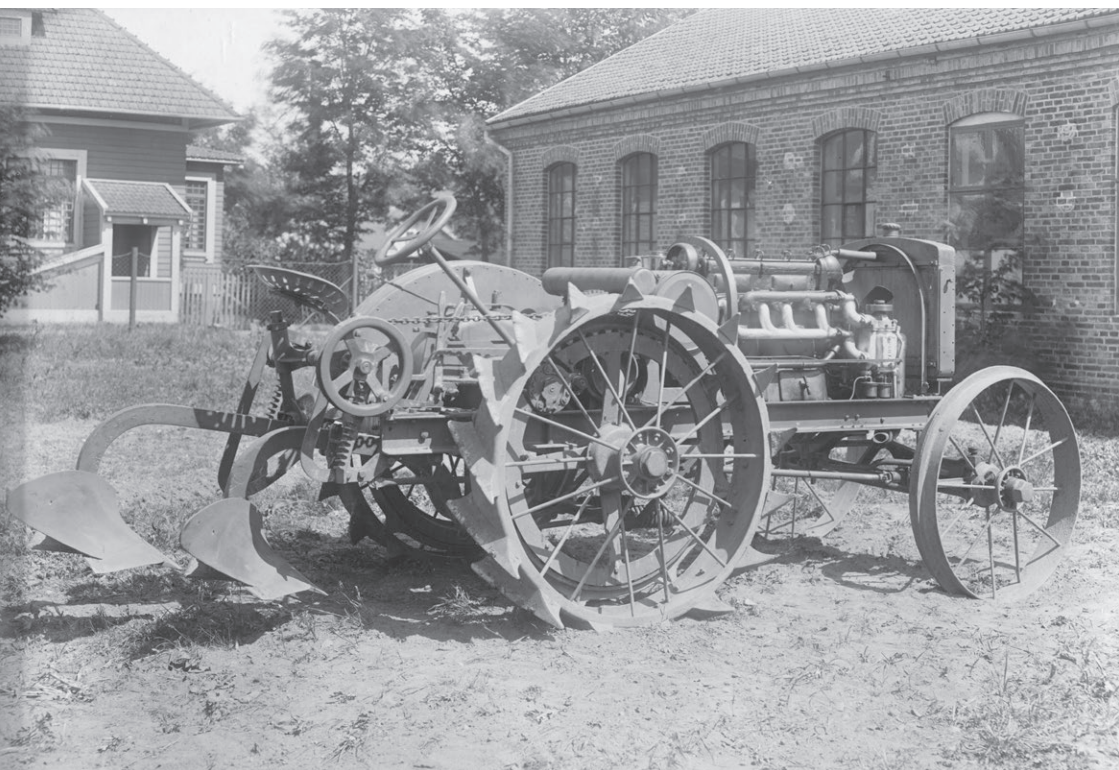
Det finns även många gator i Angered med namn efter olika bollspel, exempelvis *Bollplansgatan*, *Brännbollsvägen*, *Fotbollsvägen*, *Handbollsvägen*, *Linjespringarens Väg*, *Rundbollsvägen* och *Tennisvägen*. Personligen saknade jag i detta sammanhang mina egna gamla sporter badminton och golf. Men å andra

sidan finns exempelvis *Golfbacken*, *Golfbanevägen* och *Golfstigen* i Hovås/Askim. I Angered finns också många gårdar med namn efter träd, exempelvis *Askgården* och *Aspgården*, *Bokgården* och *Ekgården*.

Det finns litteratur att läsa i ämnet, exempelvis *Göteborgs Gatunamn 1621–2000* av Greta Baum, som självfallet nyttjats i samband med skrivandet av denna artikel.

Lars O. Carlsson
Göteborgsförfattare och en flitigt
nyttjad föredragshållare kring
Göteborgs Gatunamn.

Traktor tillverkad 1921 av Svenska Motorplogfabriken i Halmstad. Foto: Tekniska Museet.

Bli medlem i Industrihistoria i Väst!

Föreningens medlemmar utgörs av myndigheter, institutioner, företag och föreningar som inom regionen arbetar på det industrihistoriska fältet samt enskilda personer med intresse för industrihistoria.

Som medlem bidrar du till vår möjlighet att bilda opinion och sprida kunskap om och intresse för det industrihistoriska arvet. Som medlem kan du vara med och påverka vår verksamhet och lyfta fram frågor som du tycker är angelägna och intressanta. Du får också möjlighet att träffa likasinnade och att lära dig mer om Västsveriges industrihistoria.

Som medlem får du vår medlemstidning med artiklar om industrihistoria och nyheter om vad som är på gång inom vårt ämnesområde. Vidare får du kallelse till våra föreningsmöten samt inbjudan att delta i våra aktiviteter, i form av intressanta föredrag, guidningar, stadsvandringar och studiebesök. Tipsa oss gärna om föreningsaktiviteter och ämnen att ta upp i vår tidning.

Missa inte heller föreningens hemsida. På denna ges bland annat information om föreningens aktiviteter och tillgång till tidigare nummer av medlemstidningen, samt arkiv- och litteraturguider.

Medlemskap

Du blir medlem genom att betala in medlemsavgiften till föreningens plusgiro 126 25 70-3 och skicka e-post eller brev med dina kontaktuppgifter till oss. Årsavgiften för enskilda medlemmar är 150 kr, för ideella föreningar 300 kr och för institutioner, myndigheter och företag 500 kr.

Industriarv i bild

Vid mitten av förra århundradet var Göteborgs hamn en populär miljö för fotografer. Där kunde deras bilder ställa modern ingenjörskonst och infrastrukturer i kontrast till älvens och horisontens tidsdjup. Linjer, former, ljus och skuggor från fartyg och kranar var utmärkta redskap för att skapa intressanta bildkompositioner.

Bland de många professionella fotografer som låtit hamnen lämna ljusspår på sina negativ finns erkända namn såsom K. W. Gullers (1916–1998), Werner Almroth (1896–1978) och Carl-Gustaf Rosenberg (1883–1957). Men även bland Göteborgs amatörfotografer var hamnen en attraktiv plats.

Amatörfotograferna, far och son, Axel och Arne Svensson har lämnat efter sig ett arkiv som består av 7 500 negativ från 1898 till 1960. Med de digitaliserade negativen som utgångspunkt visas 550 av deras bilder i en ny utställning i Riksarkivets lokaler på Arkivgatan i Göteborg. Utställningen ger en inblick i såväl stadens förvandling som amatörfotografins utveckling. Den pågår till och med den 15 december 2023 och är tillgänglig under Riksarkivets öppettider.

Arne Svensson var medlem i Fotografiska föreningen i Göteborg under åtminstone delar av 1940-talet. Han blev vald till revisor i föreningen 1946. Vid Svenska fotografiska föreningens riksfototävling 1943, där medlemmar från 34 klubbar för amatörfotografi över hela landet deltog, erhöll han ett hedersomnämmande för sina färgfotografier.

En betydande del av Arnes 4 000 bevarade bilder har motiv från Göteborgs hamn. Bland annat bilden från 1948 på motstående sida som visar arbete på Lloyds fartyg *M/S Virginia*, byggt 1942 på Lindholmens varv.

Karl-Magnus Johansson, 1:e arkivarie vid Riksarkivet i Göteborg och styrelseledamot i Industrihistoria i Väst

www.industrihistoriaivast.net